

** ***** ***, ** *****(*) *****!

Jan Kaus „Hetk“
Tuum, 2009

„Oh ilus hetk, oh viibi veel!“ Kui need olid Fausti saatuslikud sõnad, idee, mille poole Faust alateadlikult oli alati püüelnud, siis hetked, milles viibisid Jan Kausi romaani tegelased, elasid olevikus – nende unistustes ja mälestustes. „Mulle meeldib kiskuda hetki välja nende üürikest eksistentsist, ..., ma kannan neid endaga kaasas, nad kasvavad oma mõtmetest välja, nad muutuvad pidevaks olevikuks,“ ütleb Joosep Edale.

Jan Kausi sõnade plastilisus ja kaalutletus on väga tabav – kujutlusvõimele on jäetud õhku nagu õrnale loorile, mis on kõigile tegelastele ümber mässitud. Olgugi, et lugeja näeb minategelaste mõttemaailma ja tal on võimalik nendega samastuda, siis ometi ei ava Kaus nende kogu hingemaailma. Lugeja võib vaid aimata, tuginedes enda mõtetele ja tunnetele. See teeb romaanist väga isiklikult läbitunnetatud lugemise. Autor kasutab varjatud võtmeid, mille üles leidmine ja tõlgendamise vabadus pakub rõõmu. Tugeva isiksusega Eda maalib mustvalgeid maale, joonistab peata mehi ja käteta naisi. Ta kunstiteosed tunduvad olevat justkui värvidega maalitud, kuid suurest masendusest õhukeselt tumeda uduga kaetud. Eda on pettunud oma otsustes, mida ta on teinud seoses inimestega. Ta laseb endaga manipuleerida, ennast ära kasutada. Hingepõhjas saab ta sellest aru, kuid tema õigustuseks jääb – kartus üksi jäämise ees.

„Hetk“ on eksperiment, kus kahe inimese elu liigub aeglaselt mööda ringi eri suundades. Lugu ise hüpleb oleviku ja mineviku vahel. Tänu sellele on raamat lõpuni värske – teadmine, milline olukord on praegu, annab lugejale teistsuguse kogemuse. Küsimus ei ole ainult, kuhu edasi, vaid miks sellisesse olukorda on üldse jõutud, miks langetati selliseid otsuseid. Kaus tegeleb Joosepi ja Eda näitel tänapäeva inimeste eksistentsiaalsete küsimustega (kuigi need võivad olla universaalsed küsimused – mis on painanud inimkonda aastatuhandeid!). Olgugi et Eda ja Joosep on mõlemad melanholikud, tunnetavad maailma sügavamalt ja raskemalt, ei mõtle nad küsimusele, kas elul on üldse mõtet, vaid juurdlevad elu mõtte üle, võttes hüpoteesiks, et see kindlasti on olemas. Sellest hoolimata tundub, et elatakse ka lihtsalt elamise pärast iseendale seda tunnustamata.

„Hetk“ on armastuse ja vihkamise avaldus Tallinnale. Joosep jalutab mööda pealinna erinevaid linnaosaid, tundmatuid ja paljukäidud tänavaid, olevaid ja nüüdseks olematuid parke ja paljudes aukartust tekitavaid surnuaedu. Need jalutuskäigud sööbisid minusse justkui oleksin ise nendel retkedel käinud. Teos on tervitus ja ühtaegu hüvastijätt aina muutuvale Tallinnale. Paljud Kausi teosed on linnadega seotud. Kirjanik on ise kõiki neid radu näinud – jalutuskäikude värskendavat õhku maitsnud. Nüüd oskan ka mina, lugeja, tartlane, näha suurlinna põlise tallinlase pilgu läbi. Linna kui terviku tunnetamine teebki romaani terviklikuks – seotuks: Tallinn oli Joosepi ja Eda lugude siduvaks lüliks.

„Iga tegelaskuju on sulam enda ja teiste kogemustest, iseloomomadustest, kuulnud lugudest ja fantaasiast,“ nii ütleb Jan Kaus ühes oma intervjuus. Eeskätt on aga nii Eda kui ka Joosep üksildased, tüüpilised eestlased. Nende igatsus tuletab neile meelde aegu, kui neil ei olnud

veel vaja midagi mäletada. Eda ja Joosepi keeruline elu isoleerib neid teistest inimestest, ühiskonnast. Tegelaste omavaheliste suhete komplitseeritus on valgetele lehtedele laiali laotatud, kuid sellegipoolest on seda väga raske lahti harutada. Niisama oluliseks küsimuseks osutub armastuse ja vastutuse vahekord. Aina raskem on seda piiri määratleda, tuleb ehk tõdedagi, et see on uue, minu põlvkonna võtmeküsimuseks. Mida tähendab vabadus ja vabaduse piiramine. Kas lapse ootel naine piirab mehe vabadust või piirab hoopis naist see, et tema keha on bioloogiliselt säetud lapsi saama. Naine peab langetama otsuse, kas lasta lapsel elada või mitte. Lastes lapsel elada piiraks see ju naise vabadust, samas vastupidine otsus jääks hinge peale kogu eluks.

On selge, et "Hetk" on hingekarje – kuid mitte appihüüdena, vaid ohkena: „Elamine käib närvidele tihti...“ (Paul-Eerik Rummo). Sellegipoolest elatakse edasi, vaeveldakse oma mõtetes ja keerulistes suheterägastikes, kaheldakse otsuste langetamisel ja siis võetakse neid vastu - hiljem otsust tihti kahetsedes. Kuid nende kaunite mälestuste nimel elatakse edasi, sest nii on tavaks. Joosepi ja Eda mõttekäike võikski kokku võtta ühe lausega – Oh ilus hetk, oh tule veel!

Ulakass 2015